INSTITUT PRO POLITIKU A SPOLEČNOST

POLICY PAPER

Říjen 2025

Svoboda projevu online: Jak chránit demokracii v digitálním věku

Dominika Chrachalová

Shrnutí

Digitální technologie zásadně mění fungování české demokracie. Sociální sítě se staly klíčovým prostorem pro politickou debatu a mobilizaci občanů, ale zároveň přinášejí rizika v podobě dezinformací, manipulace a polarizace společnosti. Česká republika proto stojí před výzvou, jak chránit svobodu projevu a zároveň zajistit odolnost demokracie vůči digitálním hrozbám.

Hlavní body

- Svoboda projevu: Silně chráněná Ústavou a Listinou, ale krizové zásahy (např. blokace proruských webů v roce 2022) odhalily nedostatek jasného právního rámce.
- Evropské regulace: Nařízení o digitálních službách (DSA) a GDPR ukládají povinnosti platformám, ale české instituce nemají dostatečné kapacity pro jejich plnou implementaci.
- Algoritmy a polarizace: Personalizace obsahu uzavírá občany do informačních bublin, což omezuje pluralitu názorů a posiluje společenské napětí.
- Politické kampaně: Sociální sítě se staly hlavním nástrojem volebních kampaní, ale chybí transparentní dohled nad financováním online reklamy.
- Dezinformace a důvěra: Koordinované kampaně podkopávají důvěru v instituce a média. Mediální gramotnost české populace je stále nízká.

Úvod

Digitální technologie se staly nedílnou součástí fungování demokracie. V České republice je dnes více než 7,5 milionu aktivních uživatelů internetu, přičemž sociální sítě pravidelně využívá přes 5 milionů lidí (ČSÚ, 2023). Platformy jako Facebook, YouTube nebo TikTok se staly nejen místem zábavy, ale i politické debaty, mobilizace občanů a šíření informací.

Současně se ale otevřela cesta k rizikům: masové šíření dezinformací, manipulace veřejného mínění, cílená politická reklama a nárůst polarizace společnosti. Výzkum STEM (2022) ukazuje, že důvěra v média v ČR dlouhodobě klesá a více než 40 % občanů se domnívá, že „nelze věřit žádnému médiu".

Česká republika stojí před zásadní výzvou: jak ochránit svobodu projevu, zakotvenou v čl. 17 Listiny základních práv a svobod, a zároveň zajistit odolnost demokracie vůči digitálním hrozbám. Tento policy paper analyzuje právní rámec, společenské dopady a navrhuje doporučení, která mohou posílit demokratickou stabilitu a důvěru veřejnosti.

Právní rámec svobody projevu v České republice

Ústavní záruky

Český ústavní pořádek klade mimořádný důraz na svobodu projevu. Čl. 17 Listiny základních práv a svobod zaručuje právo na informace a stanoví, že cenzura je nepřípustná. Omezení svobody slova může nastat pouze na základě zákona a musí být „nezbytné v demokratické společnosti".

Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně připomněl, že svoboda projevu se vztahuje i na výroky provokativní, šokující či urážlivé (nález Pl. ÚS 36/93). Tato linie navazuje na evropský standard, podle něhož musí demokracie snést i nepohodlné projevy.

Mezinárodní a evropské právo

ČR je smluvní stranou Evropské úmluvy o lidských právech. ESLP v rozsudku Handyside proti Spojenému království (1976) zdůraznil, že svoboda projevu se vztahuje i na projevy, které „urážejí, šokují nebo znepokojují".

Evropské právo navíc přináší nové mechanismy regulace digitálního prostoru:

- Digital Services Act (2022/2065/EU) ukládá platformám povinnost transparentně informovat o algoritmech, předcházet systémovým rizikům a umožnit uživatelům efektivní stížnosti.
- GDPR (2016/679/EU) reguluje zpracování osobních údajů, klíčové zejména v souvislosti s cílenou politickou reklamou.
- Směrnice o audiovizuálních mediálních službách (2010/13/EU, novelizace 2018) rozšiřuje pravidla na online platformy s videem.

Vnitrostátní právní rámec

Český právní systém reaguje na digitální výzvy jen částečně a to následnými zákony:

- Zákon č. 231/2001 Sb. reguluje rozhlasové a televizní vysílání, avšak dopad na sociální sítě je minimální.
- Zákon č. 181/2014 Sb. o kybernetické bezpečnosti posiluje roli NÚKIB v boji proti hybridním hrozbám.

- Trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.) kriminalizuje nenávistné projevy či popírání genocidy, ale neobsahuje ustanovení o dezinformacích.

Právní rámec tak zatím postrádá jasnou definici a procedury pro zásahy proti digitálnímu obsahu, což se ukázalo během blokace proruských webů v roce 2022.

Po ruské invazi na Ukrajinu česká vláda ve spolupráci s NÚKIB a správcem domény CZ.NIC zablokovala několik webů (např. Aeronet.cz, Protiproud.cz) označených za proruské dezinformační.

Opatření bylo zdůvodněno nutností chránit národní bezpečnost, ale proběhlo bez jasného právního rámce a bez soudního přezkumu. Podle čl. 17 Listiny lze přitom svobodu projevu omezit jen zákonem.

Zastánci blokace argumentovali rychlou reakcí na hybridní hrozbu, kritici varovali před rizikem cenzury a nebezpečným precedentem. Praktický dopad byl ale omezený – obsah se dál šířil přes VPN či nové domény.

V únoru 2024 Městský soud v Praze rozhodl, že blokace proruských webů provedená v roce 2022 byla ze strany operátorů nezákonná. Soud konstatoval, že výzva státu neměla právní závaznost a postup operátorů byl v rozporu s nařízením EU o síťové neutralitě (2015/2120), které zakazuje blokování legálního obsahu. Tento verdikt potvrdil, že bez jasného zákonného rámce jsou podobné zásahy protiprávní a ohrožují svobodu projevu.

Stát by měl v podobných situacích postupovat zásadně jinak – nikoliv improvizovanými výzvami bez právní opory, ale prostřednictvím jasně stanovených zákonných pravidel.

To znamená, že pokud existuje hrozba pro národní bezpečnost nebo veřejný pořádek, musí být blokace webů provedena:

- na základě zákona,
- rozhodnutím k tomu zmocněného orgánu,
- a vždy s možností soudního přezkumu.

Pouze tak lze skloubit ochranu bezpečnosti státu s respektem k ústavním právům občanů a vyhnout se opakování situace z roku 2022, kterou soud vyhodnotil jako nezákonnou.

Blokace otevřela zásadní debatu o tom, zda má stát v krizových situacích dostatečné právní nástroje a jak zajistit, aby podobné zásahy byly transparentní, přezkoumatelné a proporcionální.

Otázkou zůstává jak nastavit legitimní a přezkoumatelný mechanismus, který umožní v mimořádných situacích rychle reagovat na dezinformace, aniž by hrozilo zneužití k politické cenzuře.

Od roku 2022 ČR opakovaně o této problematice diskutuje, ale zatím nepřijala zákon, který by blokace webů právně podložil. Debata probíhá dál, zejména kolem toho, zda má mít hlavní pravomoc NÚKIB, nebo zda by měl vzniknout nový nezávislý orgán se soudním dohledem.

Situace ukazuje napětí mezi bezpečnostní nutností reagovat na hybridní hrozby a ústavní ochranou svobody projevu.

Proto by měla Česká Republika přijmout jasný právní rámec pro blokace webů v krizích a také zajistit soudní nebo nezávislý přezkum každého zásahu. Je potřeba stanovit přesná kritéria (např. ohrožení bezpečnosti státu, hybridní hrozby). Také by pomohlo posílit transparentnost rozhodnutí – zveřejňovat seznam a odůvodnění blokací. A v neposledním řade rozvíjet preventivní opatření (mediální gramotnost, fact-checking), aby blokace představovala až poslední možnost.

Česká republika by se proto mohla nechat inspirovat např. Estonskem, je to stát, který je často dáváno za příklad v oblasti kybernetické bezpečnosti a boje proti hybridním hrozbám.

Estonsko reagovalo na proruskou propagandu rychle a efektivně díky již existujícímu právnímu rámci, který umožňuje blokaci ohrožujícího obsahu s možností soudní kontroly. Pro ČR je to inspirace, že blokace sama o sobě není problém, pokud je prováděna legitimně, transparentně a s kontrolními mechanismy.

Dopady technologií na demokracii v Česku

Algoritmy a přístup k informacím

Algoritmy sociálních sítí představují klíčový prvek digitálního prostředí – určují, jaký obsah se k uživatelům dostane, a tím zásadně ovlivňují podobu veřejné debaty. Většina uživatelů nemá možnost do těchto procesů nahlédnout ani je ovlivnit, což vytváří asymetrii mezi technologickými platformami a občany.

Mechanismus personalizace obsahu způsobuje, že se uživatelé častěji setkávají s příspěvky, které potvrzují jejich předchozí názory a postoje. Tento fenomén označovaný jako „filtrační bublina“ nebo „echo chamber“ omezuje rozmanitost názorů, s nimiž se občané setkávají.

- Výzkum Masarykovy univerzity (2021) ukázal, že více než 60 % českých uživatelů čerpá politické informace převážně z uzavřených online komunit.
- To znamená, že značná část veřejnosti se pohybuje v prostředí, kde je menší pravděpodobnost setkání s odlišným názorem, což podporuje polarizaci společnosti.

Tento omezený přístup k pluralitním informacím oslabuje schopnost občanů činit informovaná rozhodnutí a uzavírá občany do informačních „bublin“ a poté snižuje ochotu vést dialog a hledat kompromis. Politické kampaně mohou být také zaměřeny na úzké segmenty populace prostřednictvím tzv. mikrocílení, což potenciálně slibuje transparentnost volebního procesu.

Nařízení o digitálních službách (DSA, 2022/2065/EU) vyžaduje, aby velké platformy zavedly větší transparentnost algoritmů a umožnily uživatelům snáze volitelně vypnout personalizaci obsahu. V našem českém kontextu je úkolem Úřadu pro ochranu osobních údajů (ÚOOÚ) a NÚKIB, aby dohlížely na implementaci těchto povinností ale stále však chybí domácí mechanismus nezávislého dohledu nad algoritmy, který by vycházel z ústavních garancí svobody projevu a práva na informace.

Sociální sítě v politické debatě

Parlamentní volby 2021 a prezidentské volby 2023 ukázaly, jak zásadní roli hrají sociální sítě v české politice. Strany investovaly značné prostředky do cílené reklamy – “Transparency International (Česká republika) uvádí, že koalice SPOLU a SPD byly mezi stranami, které měly nejvyšší výdaje v předvolební kampani v roce 2021.”

V článku iRozhlas z roku 2021 se píše, že „sněmovní strany za 7 měsíců předvolební kampaně utratily 140 milionů korun, nejvíc SPD a Spolu.“

Transparentní volby (monitoring TI) poukazují, že některé strany uvádějí, že až polovina příspěvků na Facebooku může být placená, což naznačuje, že výdaje na sociální sítě mohou tvořit významnou část kampaní.

Tyto částky ukazují, že digitální kampaně se staly jedním z hlavních nástrojů volební soutěže. Otázkou však zůstává transparentnost financování a dopad těchto výdajů na férovost voleb.

Český zákon o politických stranách a hnutí (č. 424/1991 Sb.) ukládá povinnost zveřejňovat volební výdaje, ale nerozlišuje detailně digitální reklamu.

Kontrolu provádí Úřad pro dohled nad hospodařením politických stran a politických hnutí (ÚDHPSH), ale ten zatím nemá dostatečné nástroje ani kapacity k analýze online prostředí.

Inspirací mohou být modely z jiných zemí (např. Velká Británie, Kanada), kde se zavádí povinnost transparentního označování online politických reklam a přehledné databáze všech kampaní.

Polarizace a soudržnost společnosti

Výzkum STEM (2021) ukázal, že česká společnost je stále více polarizovaná. Konfliktní témata jako covid-19, migrace nebo válka na Ukrajině vyvolávají ostré spory, často živené dezinformacemi. Dezinformační kampaně jsou často koordinované a propojené se zahraničními zdroji, což potvrzuje i NÚKIB ve svých výročních zprávách. Cílem těchto kampaní není jen šířit nepravdivé informace, ale především oslabovat důvěru ve státní instituce, média a demokratický systém jako celek. Vláda by měla teda více podporovat mediální a digitální gramotnosti – to znamená dlouhodobé vzdělávání od základních škol až po seniory. Stát jako celek by měl být transparentní a na dezinformace reagovat rychle, věcně a srozumitelně. A v neposlední řadě, budovat důvěru - bez posílení důvěry v instituce a média nelze polarizaci dlouhodobě čelit.

Výzvy pro český právní systém

Český právní systém čelí složitým výzvám týkající se regulace dezinformací – dnes neexistuje jasná definice, což komplikuje vymáhání práva a hrozí riziko „gumového paragrafu“. Česká republika zatím nemá dostatečné kapacity k důsledné implementaci DSA a odpovědnost platforem je nejasná. Naši regulátoři nemají přístup k datům globálních platforem a celková problematika algoritmů je netransparentní.

Jak tedy může ČR posílit demokracii a důvěru občanů v pravdivá a nestranná média?

Podle ČSÚ (2022) má pouze 38 % obyvatel vysokou úroveň digitální gramotnosti. Relativně rychlým a lehkým krokem by bylo zavedení mediální výchovy do škol což by mohlo zlepšit odolnost společnosti.

Technologie dnes nejsou pouze prostorem pro šíření informací, ale stávají se také nástrojem občanské angažovanosti.

- Aktivismus mladých se nejvíce projevil v klimatickém hnutí Fridays for Future, které ukazuje, jak dokáží mladí lidé využít sociální sítě a digitální nástroje k mobilizaci, organizaci protestů a k účasti na veřejné debatě.
- Otevřená vláda – členství České republiky v mezinárodní iniciativě Open Government Partnership přináší možnost zapojit občany do rozhodovacích procesů prostřednictvím otevřených dat, digitálních konzultací a participativních mechanismů.

Tyto příklady ukazují, že technologie mohou fungovat nejen jako zdroj rizik, ale i jako příležitost pro posílení demokracie a občanské participace.

Doporučení pro politiku

Česká republika potřebuje ucelenou strategii, která by dokázala čelit výzvám digitální éry a zároveň využít jejích příležitostí. Klíčovým krokem je posílení digitálního vzdělávání, zejména systematické začlenění mediální gramotnosti do školních osnov. Tento úkol by měl být realizován ve spolupráci

Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy s neziskovým sektorem, jenž má v této oblasti cenné zkušenosti.

Dalším opatřením je zajištění efektivního dohledu nad algoritmy sociálních sítí. K tomu by mohl být vytvořen specializovaný tým při NÚKIB či Úřadu pro ochranu osobních údajů, který by kontroloval implementaci evropského nařízení o digitálních službách (DSA) v českém prostředí.

Současně je nezbytné zřídit nezávislý přezkumný orgán, jenž by posuzoval zákonnost blokace obsahu a chránil ústavně garantovanou svobodu projevu. Tento krok by měl být doplněn o jasný právní základ pro blokace webů, a to přijetím zákona, který stanoví přesná kritéria a zaručí soudní dohled.

Významnou roli v posilování demokracie hrají také civic tech projekty – české iniciativy (jako např. Hlídač státu nebo Rekonstrukce státu) které zvyšují transparentnost a otevřenost státní správy. Tyto projekty by si zasloužily stabilní finanční podporu, aby mohly dlouhodobě přispívat k posílení důvěry občanů v demokratické instituce.

Nakonec je vhodné rozvíjet i regionální spolupráci, zejména v rámci visegrádské čtyřky a Evropské unie. Společný postup proti hybridním hrozbám a dezinformačním kampaním může výrazně zvýšit odolnost nejen české, ale i evropské demokracie.

Závěr

Digitální technologie jsou pro českou demokracii dvojsečným mečem. Na jedné straně otevírají prostor pro větší občanskou participaci a mobilizaci, na druhé straně přinášejí rizika dezinformací, manipulace a polarizace.

Česká republika, se svou historickou zkušeností s cenzurou a silným důrazem na svobodu projevu, musí hledat vyvážený přístup. Klíčem je posílit digitální gramotnost, zajistit transparentní regulaci algoritmů a vytvořit právní rámec, který umožní účinnou ochranu demokracie, aniž by byla potlačena základní práva.

Budoucnost české demokracie v digitálním věku bude záviset na schopnosti propojit technologický rozvoj s hodnotami otevřené a svobodné společnosti.

Zdroje

- Advokátní kancelář JUDr Denisa Sudolská https://www.aksudolska.cz/zajimavosti-z-prava/mestsky-soud-v-praze-konstatoval-nezakonnost-blokace-webu-ze-strany-operatoru/
- Aspen Institute Central Europe (2023): Digitální demokracie ve střední Evropě.
- ČSÚ (2022): Digitální gramotnost obyvatelstva v ČR.
- ESLP, Handyside v. Spojené království, č. 5493/72 (1976).
- ESLP, Jersild v. Dánsko, č. 15890/89 (1994).
- Listina základních práv a svobod, ústavní zákon č. 2/1993 Sb.
- Nařízení (EU) 2016/679 (GDPR).
- Nařízení (EU) 2022/2065 o jednotném trhu digitálních služeb (Digital Services Act).
- Nález Ústavního soudu, Pl. ÚS 36/93 (1994).
- NÚKIB (2023): Výroční zpráva o stavu kybernetické bezpečnosti.
- STEM (2021, 2022): Polarizace společnosti a důvěra v média.
- Transparency International.
- Zákon č. 181/2014 Sb., o kybernetické bezpečnosti.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Autor

Dominika Chrachalová

Vystudovala právo na University of Buckingham a City Law School v Londýně a je držitelkou titulu LLB a LPC. Je certifikovanou specialistkou v oblasti compliance a forenzního vyšetřování (Certified Fraud Examiner). Profesně se dlouhodobě pohybuje na pomezí práva, byznysu a komunikace – od AML/Compliance poradenství a řešení mezinárodních sporů přes zakládání vlastních projektů (např. K-Partners v Londýně zaměřené na asset recovery, intelligence a krizový management) až po vedení kreativní agentury SynchroVision v Praze. Ve své práci se zaměřuje na podporu HNWI klientů, rodinných kanceláří a firem v Evropě i na Blízkém východě. Aktivně se zajímá o oblast technologií, politiky, inovací a také o kulturní a mediální projekty.

Vydavatel

INSTITUT
PRO POLITIKU
A SPOLEČNOST

INSTITUT PRO POLITIKU A SPOLEČNOST

Posláním Institutu je zkvalitňování českého politického a veřejného prostředí prostřednictvím profesionální a otevřené diskuse a vytvoření živé platformy, která pojmenovává zásadní problémy, vypracovává jejich analýzy a nabízí recepty pro jejich řešení formou spolupráce expertů a politiků, mezinárodních konferencí, seminářů, veřejných diskuzí, politických a společenských analýz dostupných celé české společnosti. Jsme přesvědčeni, že otevřená odborná diskuse a poznání podstaty a příčin jednotlivých problémů jsou nutným předpokladem jakéhokoli úspěšného řešení problémů současné společnosti.

Martinská 2, 110 00 Praha 1

+420 602 502 674

www.politikaspolecnost.cz

office@politikaspolecnost.cz